

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 658.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-1-23>**Мельник С.І.**кандидат економічних наук, доцент,
заступник декана факультету № 2
Львівського державного університету внутрішніх справ**Melnik Stepan**

Lviv State University of Internal Affairs

**ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА:
СУТНІСТЬ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ****FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE:
ESSENCE AND MODERN PROBLEMS**

Забезпеченню необхідного рівня безпеки для функціонування та розвитку кожного підприємства все більше уваги приділяють як науковці, так власники й менеджери. Підґрунтям зростання інтересу до формування теоретико-методологічних основ та практичних рекомендацій забезпечення фінансової безпеки є її трактування як ключової складової економічної безпеки підприємства та ускладнення умов ведення бізнесу в наслідок політичної, соціальної та економічної нестабільності. Динаміка основних фінансових показників засвідчує наявність кризових процесів на промислових підприємств, що вимагає розроблення та реалізації адекватних захисних заходів, зокрема в сфері фінансової безпеки. Сформовано визначення фінансової безпеки підприємства виходячи із суті базових складових понятійного апарату, зокрема «безпека», «стійкість», «інтерес», «ризик» та «загроза». Визначено ключові зовнішні та внутрішні загрози для фінансової безпеки промислових підприємств. Сформовано сукупність пріоритетних завдань забезпечення фінансової безпеки в умовах промислових підприємств.

Ключові слова: фінансова безпека, безпека, стійкість, ризик, загроза.

Обеспечению необходимого уровня безопасности для функционирования и развития каждого предприятия все больше внимания уделяют как ученые, так владельцы и менеджеры. Основой роста интереса к формированию теоретико-методологических основ и практических рекомендаций обеспечения финансовой безопасности является ее трактовка как ключевой составляющей экономической безопасности предприятия и усложнение условий ведения бизнеса в результате политической, социальной и экономической нестабильности. Динамика основных финансовых показателей свидетельствует о наличии кризисных процессов на промышленных предприятиях, что требует разработки и реализации адекватных защитных мер, в частности в сфере финансовой безопасности. Сформировано определение финансовой безопасности предприятия исходя из сути базовых составляющих понятийного аппарата, в частности «безопасность», «устойчивость», «интерес», «риск» и «угроза». Определены ключевые внешние и внутренние угрозы для финансовой безопасности промышленных предприятий. Сформировано совокупность приоритетных задач обеспечения финансовой безопасности в условиях промышленных предприятий.

Ключевые слова: финансовая безопасность, безопасность, устойчивость, риск, угроза.

Ensuring the necessary level of security for the operation and development of each enterprise is increasingly paid attention by both scientists, owners and managers. The basis for the growth of interest in the formation of theoretical and methodological foundations and practical recommendations for ensuring financial security is its interpretation as a key component of the economic security of the enterprise and the complication of business conditions as a result of political, social and economic instability. Official statistics indicate the presence of total losses in 2013-2016 and a small amount of net profit in 2017, which, combined with unprofitability and minimum profit margins, indicate the presence of crisis processes in industrial enterprises, requires the development and implementation of adequate protective measures, in particular in the field of financial security. The definition of financial security of an enterprise has been formed on the basis of the essence of the basic components of the conceptual

apparatus, in particular, "security", "sustainability", "interest", "risk" and "threat". It is substantiated that financial security should be considered as a key component of the economic security of an enterprise; from the point of view of statics, the characteristic of financial condition is determined by the necessary level of resistance to the negative influence of destabilizing factors; from the standpoint of dynamics – activity is aimed at protecting and achieving financial interests; provides for reducing the level of financial risks and countering external and internal threats; aims to increase the efficiency of use of financial resources and reduce financial losses and the likelihood of bankruptcy. Identified key external and internal threats to the financial security of industrial enterprises. It has been substantiated that the role of financial security as such allows us to quantify the impact of threats on all other components of economic security, which made it possible to bring priority to the development and implementation of protective measures in the financial sector. A set of priority tasks to ensure financial security in the conditions of industrial enterprises has been formed.

Key words: financial security, security, sustainability, risk, threat.

Постановка проблеми. За сучасних складних умов здійснення фінансово-господарської діяльності проблема забезпечення фінансової безпеки кожного підприємства стає все більш актуальною, що вимагає формування відповідного методологічного базису. Визначення наявності та важливості проблеми супроводжується і поширенням суттєво відмінних підходів до її вирішення серед науковців. Так, фінансову безпеку визначають як базову функціональну складову економічної безпеки, пропонується до застосування термін «фінансово-економічна безпека» і т.д. В загальному такі відмінності ускладнюють розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення необхідного рівня фінансової безпеки, що на фоні критичної частки збиткових підприємств, високих темпів росту величини дебіторської заборгованості, низької рентабельності операційної діяльності та ускладненого доступу до кредитних ресурсів актуалізують пошук шляхів вирішення цієї важливої проблеми.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичні основи управління фінансовою безпекою підприємства відображені в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема, таких як І. Бланк, О. Барановський, Т. Васильців, Ю. Воробйов, А. Воронкова, К. Горячева, Л. Донець, С. Ілляшенко, Г. Задорожний, М. Кизим, Т. Клебанов, Г. Козаченко, Л. Костирко, О. Ляшенко, Є. Олейников, В. Пономарьов, Р. Сайфулін, О. Терещенко, А. Шеремет, В. Шликов тощо. Доробком зазначених науковців можна вважати обґрунтовану сутність поняття фінансової безпеки та сформовані методичні засади щодо оцінки її рівня. Однак, низка питань, пов'язаних із формуванням методичних засад забезпечення фінансової безпеки, попри їх важливість для вітчизняних підприємств сьогодні, є недостатньо розглянутими.

Мета дослідження полягає у поглибленні трактування поняття «фінансова безпека підприємства» відповідно до фактичних умов ведення бізнесу вітчизняними промисловими

підприємствами із приділенням належної уваги їх фінансовим інтересам, ризикам та загрозам.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для доведення важливості посилення інтенсивності наукових досліджень в сфері фінансової безпеки скористаємося даними Державної служби статистики [2, с. 139], зокрема щодо результатів господарської діяльності промислових підприємств (рис. 1-2).

Поруч із певним покращенням кінцевого результату діяльності промислових підприємств у 2017 р. доцільно звернути увагу на збитки у 2013-2016 рр. та мінімальний розмір чистого прибутку у 2010-2012 рр. Частка збиткових підприємств, попри її певне зменшення у 2015-2017 рр. до рівня 27-28%, є критично високою. У сукупності можна стверджувати про наявність кризових процесів в промисловості, які стають явними за результатами величини та динаміки фінансових показників діяльності підприємств. Важливо, що проблеми у сфері фінансової безпеки, які потребують першочергового вирішення, притаманні для більшості підприємств. Свідченням вірності висловленої тези є динаміка рівня рентабельності (збитковості) усієї діяльності усіх підприємств, в т.ч. промислових (рис. 2).

Збитковість у 2013-2016 рр. та мінімальний рівень рентабельності у 2017-му усієї діяльності промислових підприємств вказує на низький рівень їх фінансової безпеки та нездатність ефективно протидіяти більшості зовнішніх та внутрішніх загроз. Відтак проблема забезпечення фінансової безпеки стоїть гостро для промисловості загалом та кожного підприємства зокрема.

Здійснене узагальнення дозволило виявити наявність значної кількості схожих визначень терміну «фінансова безпека підприємства», які різняться лише певними аспектами. Відтак вважаємо за доцільне виділити кілька ключових підходів. Так, О. Пономаренко [7, с. 79] у трактуванні фінансової безпеки акцентує увагу на якісній та кількісній характеристиці фінансового стану підприємства, а також виконанні

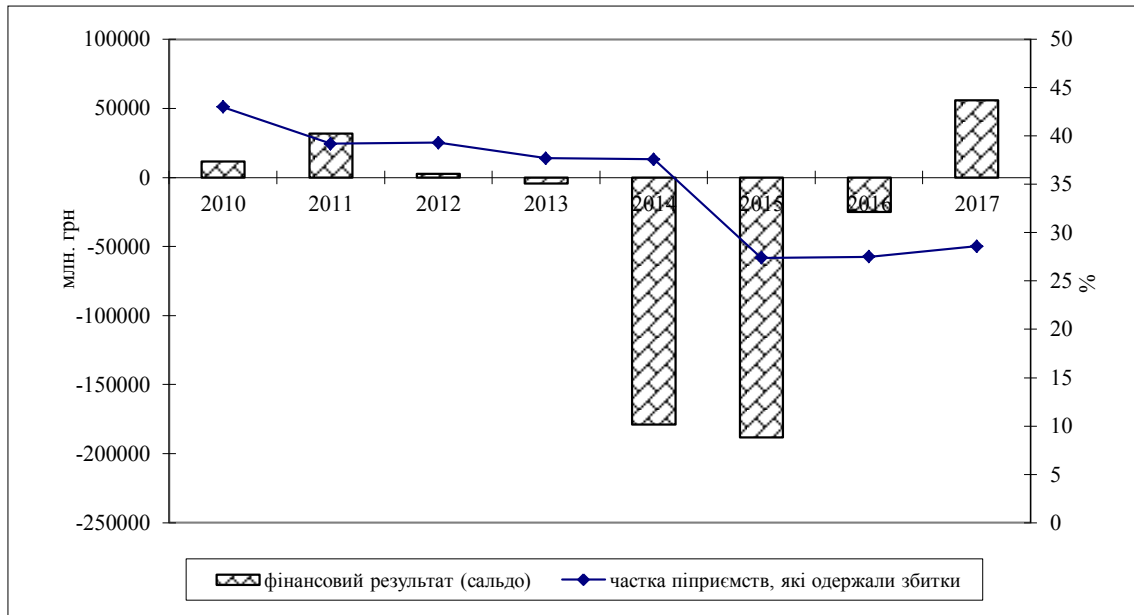

Рис. 1. Чистий прибуток (збиток) промислових підприємств

Джерело: сформовано на основі [2, с. 143]

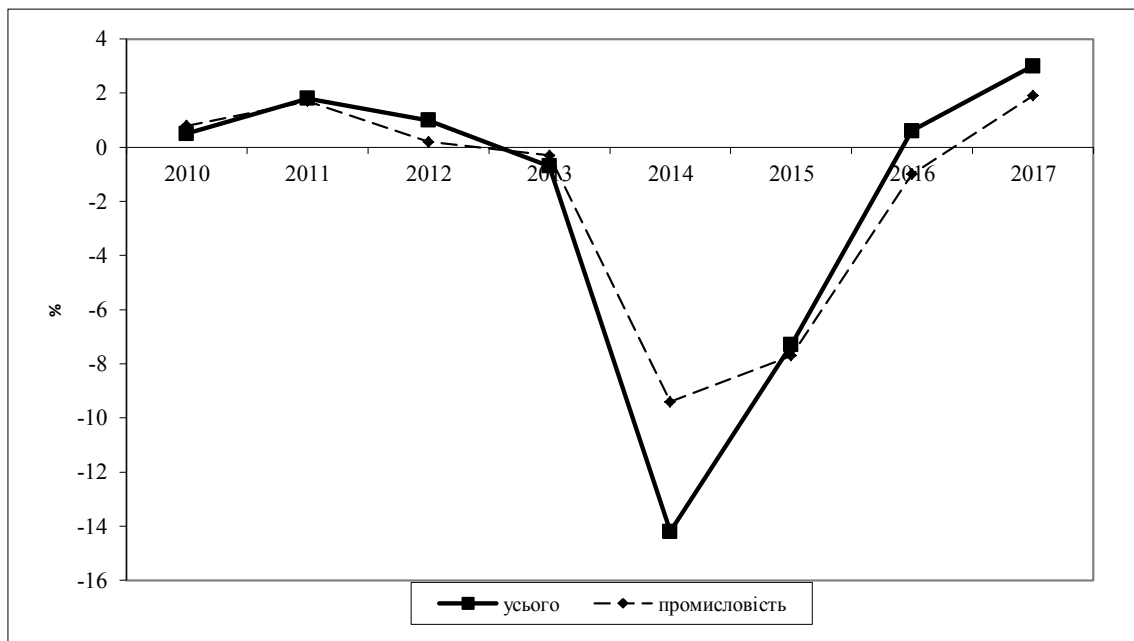

Рис. 2. Рівень рентабельності (збитковості) усієї діяльності підприємств

Джерело: сформовано на основі [2, с. 145]

певних дій щодо забезпечення сталого розвитку. В. Куцик прихильник дієвого підходу, який спрямований на «...управління ризиками та захист інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз» [4, с. 252]. Т. Васильців розглядає досліджувану складову економічної безпеки як «...динамічну ознаку фінансового стану підприємства, що відображає його стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до сталого й збалансованого розвитку та захисту

своїх фінансових інтересів» [8, с. 30]. Вважаємо, що доцільно приділити увагу й визначенню авторства Н. Пойди-Носик, в основі якого лежить трактування фінансової безпеки як характеристики системи, життєздатність якої залежить від її здатності захистити фінансові інтереси, протидіяти зовнішнім та внутрішнім загрозам, зберігаючи при цьому стійкість та рівновагу «... за рахунок ефективного використання фінансового потенціалу» [6, с. 168].

Якщо узагальнити процитовані вище та інші визначення можна дійти висновку, що фінансову безпеку доцільно трактувати як ключову складову економічної безпеки підприємства; з точки зору статички – характеристика фінансового стану, що визначається необхідним рівнем стійкості до негативного впливу дестабілізуючих факторів; з позицій динаміки – діяльність спрямована на захист та досягнення фінансових інтересів; передбачає зменшення рівня фінансових ризиків та протидію зовнішнім та внутрішнім загрозам; спрямована на збільшення ефективності використання фінансових ресурсів та зменшення фінансових втрат й ймовірності банкрутства.

Для формування більшості визначень фінансової безпеки підприємства науковці використовують такі терміни як «безпека», «стійкість», «інтерес», «ризик» та «загроза». Вважаємо за доцільне коротко приділити увагу кожному з них для досягнення необхідної конкретизації в методологічному базисі управління цією складовою економічної безпеки підприємства.

Серед значної кількості визначень терміну «безпека» вважаємо за доцільне виділити авторства Г. Пастернака-Тарануценка, який під ним розуміє динамічну категорію із можливістю функціонування «...в оптимальному режимі, з найбільшою надійністю» [5, с. 68]. Приведене визначення актуальне і для фінансової безпеки, адже саме фінансова складова, будучи базовою для будь-яких підприємницьких ініціатив, повинна характеризуватися надійністю, формуючи основу для розвитку підприємства. Розвиток це цілеспрямована втрата стабільності, повернення до якої на більш високому рівні із досягнутими цілями вимагає не лише наявності, але й більш ефективного використання фінансових ресурсів. Говорити про актуальність такого трактування терміну «безпека» стосовно фінансової складової економічної безпеки доцільно виходячи із ускладненого доступу до кредитних ресурсів через їх високу вартість.

При трактуванні терміну «стійкість» більшість науковців дотримуються схожої точки зору, відтак приділимо увагу лише твердженню Н. Алексеєнка [1, с. 62], який її визначає як певну діяльність спрямовану на забезпечення позитивної динаміки основних показників фінансового стану та фінансових результатів. Можна стверджувати, що результативність управління будь-якою іншою складовою економічної безпеки в найбільшій мірі визначається саме через фінансові показники. Фінансова безпека є складовою економічної безпеки і водночас виконую роль результуючої, тому фінансова стійкість характеризує не лише фінансову, але й в значній мірі економічну безпеку підприємства.

Інтерес у розумінні Г. Козаченко, В. Пономарьов та О. Ляшенко полягає у «...взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища, що триває постійно чи протягом визначеного часу, примусово або за вибором підприємства, а результати забезпечують отримання прибутку» [3, с. 112]. Стосовно фінансової безпеки доцільно говорити про два аспекти щодо терміну «інтереси». З однієї сторони йдеться про досягнення фінансових інтересів, які в найбільш загальному трактуванні можна визначити як максимізація прибутку, забезпечення оборотним капіталом фінансово-господарську діяльність підприємства, максимально високий рівень платоспроможності підприємства і ліквідності його оборотних коштів, підвищення рівня рентабельності як операційної, так і усієї діяльності і т.д. Інша сторона передбачає захист фінансових інтересів підприємства як у внутрішньому середовищі через вдосконалення системи мотивації та досягнення максимальної продуктивності праці, розподіл дивідендів та преміювання менеджерів, так і відносно зовнішніх контрагентів в процесі взаємодії із фінансовими установами, фіскальними органами, конкурентами і т.д.

Перш ніж приділити увагу фінансовим ризикам, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням фінансової безпеки підприємства, вважаємо за доцільне процитувати лише одне визначення терміну «ризик» авторства О. Ястремського, який пов'язує його виникнення із «...існуванням невизначеності, відсутності вичерпної інформації про умови прийняття рішень» [9, с. 86]. Безперечно, існують інші підходи до визначення суті ризику, але процитоване можна вважати таким, що відображає суть фінансових ризиків, які виникають при здійсненні будь-яких фінансових операцій. Можна стверджувати, що фінансових ризиків: виступає об'єктивним явищем у функціонуванні кожного підприємства; наслідки його реалізації можуть бути позитивними, тобто підприємство отримує додатковий дохід, негативними – зазнає фінансових втрат, або ж нульовими; є наслідком бажання досягнути певного інтересу, що потребує прийняття рішення, яке супроводжується невизначеністю умов реалізації. Відтак одним із завдань фінансової безпеки повинно бути, в наслідок об'єктивної наявності фінансових ризиків за усіма напрямками фінансової діяльності, своєчасне оцінювання та мінімізації негативних наслідків.

В найбільш загальному трактуванні загрозу пов'язують із реальним негативним впливом на підприємств як соціально-економічну систему, яка при відсутності належної уваги та можливості посилення свого впливу може

спричинити шкоду, зокрема призвести до втрат. На нашу думку, доречним є цитування визначення В. Ячменьової, яка подає загрозу як «...вплив з великою інтенсивністю певного чинника або їх сукупності, що може призвести до виникнення змін негативного характеру в діяльності підприємства, які можуть бути незворотними або усунення яких потребує значних коштів, часу та ресурсів» [10, с. 94]. Зважаючи на суттєвість впливу загроз на фінансову безпеку, доцільно виділити сукупність ключових зовнішніх та внутрішніх для промислових підприємств.

Перелік зовнішніх загроз фінансовій безпеці промислових підприємств є досить однорідним, їх виникнення та вплив пов'язаний з умовами здійснення фінансової діяльності:

- несприятлива макроекономічна ситуація в країні та нестійкість національної фінансової системи;
- нестабільність податкової, валютної, кредитної та страхової політики;
- криза грошової на фінансово-кредитної системи;
- високі відсоткові ставки за кредитами комерційних банків;
- недобросовісна конкуренція на ринку;
- протиправна діяльність кримінальних структура та корумпованих елементів з числа представників контролюючих і правоохоронних органів.

Сукупність внутрішніх загроз є суттєво відмінною для промислових підприємств, адже їх зміст визначається специфікою фінансової діяльності. По при це можна визначити усереднений перелік:

- недостатня кваліфікація працівників фінансових підрозділів, відсутність ефективної системи мотивації;
- використання неефективних інструментів управління фінансовими ризиками;
- низький рівень фінансової дисципліни;
- неефективне управління капіталом підприємства; зростання обсягу та зниження якості дебіторської та кредиторської заборгованості;
- неефективне фінансове планування.

Джерелом виникнення фінансової загроз може бути як фінансова діяльність підприємства, так і реалізація загроз в будь-якій іншій складовій економічної безпеки, але явними вони стають, тобто з'являються можливість визначення величини втрат, лише за резуль-

татами оцінювання зміни фінансової безпеки. Саме цей момент можна вважати ключовим, який і визначає необхідність концентрації зусиль на забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств.

Результати конкретизації суті ключових складових понятійного апарату фінансової безпеки дають змогу сформуванню сукупності пріоритетних завдань її забезпечення в умовах промислових підприємств:

- забезпечення фінансової стійкості, зокрема щодо негативної впливу зовнішніх та внутрішніх загроз;
- захист та узгодження фінансової інтересів підприємства;
- мінімізація фінансових ризиків;
- формування достатнього обсягу та забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів;
- формування фінансового забезпечення сталого розвитку підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Більшість промислових підприємств в Україні по при складність умов ведення господарської діяльності не приділяють належної уваги проблемі формування безпечних умов розвитку. Реактивні заходи реалізуються за результатами зниження рівня фінансової безпеки і перш за все спрямовані на ліквідацію наслідків реалізації загроз у фінансовій сфері. З однієї сторони це засвідчує наявність суттєвих проблем із управлінням кожною із функціональних складових економічної безпеки, а з іншої визначає пріоритетність формування останнього захисного редути у вигляді системи фінансової безпеки, який повинне захистити підприємство від суттєвих втрат та банкрутства.

Основою удосконалення управління фінансовою безпекою промислових підприємств є методологічний базис, який спирається на ретельний розгляд та уточнення понятійного апарату. Сформовані трактування термінів «безпека», «стійкість», «інтерес», «ризик» та «загроза» дали змогу уточнити завдання для системи фінансової безпеки промислових підприємств.

Пріоритетність забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств формує передумови для активізації наукових досліджень в цій сфері, зокрема в напрямі розроблення відповідних концептуальних засад.

Список використаних джерел:

1. Алексеенко Н.В. Устойчивое развитие предприятия как фактор экономического роста. *Економіка і організація управління*. 2008. Вип. № 3. С. 59–65.
2. Діяльність суб'єктів господарювання у 2017 : стат. збірник / за ред. М. Кузнецової. Київ : Державна служба статистики України, 2018.

3. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монографія. Київ : Либра, 2003. 280 с.
4. Куцик В.І., Бартиш А.І. Фінансова безпека підприємства самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.4. С. 250–255.
5. Пастернак-Таранущенко Г. Економічна безпека держави: проблеми та механізми їх розв'язання. *Вісник НАН України*. 1998. № 11–12. С. 67–71.
6. Пойда-Носик Н.Н. Дослідження теоретичних аспектів сутності фінансова безпека. *Вісник Донецького національного університету. Сер. В : Економіка і право*. 2011. Вип. 2. С. 164–170.
7. Пономаренко О.Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств. *Економіка розвитку*. 2010. № 1 (53). С. 77–80.
8. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук ; за ред. Т.Г. Васильціва. Львів, 2012. 386 с.
9. Ястремський О.І. Основи теорії економічного ризику. Київ : АртЕк, 1997. 248 с.
10. Ячменьова В.М. Ідентифікація діяльності промислових підприємств : монографія. Сімферополь : ДОЛЯ, 2007. 384 с.